

1937-2009. De la bonança de la postguerra a la total desaparició de la indústria sabatera

A partir de 1937 es produeix un creixement econòmic sobtat en el món del calçat llucmajorer, ja que es transforma en una indústria militaritzada que proveeix de sabates l'exèrcit nacional. Així, la producció i els beneficis es multipliquen, amb l'única dificultat de la manca de matèries primeres i d'obriers joves a conseqüència de la guerra.

Durant la postguerra, el règim franquista manté un sistema intervencionista sobre la indústria. S'estableix un pla de quotes (cupos) sobre la pell, recomanat pel Sindicat Nacional de la Pell, que marca la producció de les fàbriques i que afavoreix el contraban. Aquest sistema es deroga completament l'any 1952. A mesura que augmentava la demanda també ho feia la mecanització de la producció, i també la construcció o ampliació d'edificis destinats a fàbriques. Per altra banda, continuaven subsintint els petits tallers, dotats normalment d'una taula de tallar i de diverses màquines de cosir.

L'establiment d'una sucursal a Espanya de la United Shoe Machinery Company, USMC, principal empresa nord-americana dedicada a la maquinària del calçat, va eliminar gran part dels inconvenients de la mecanització. Així, va assegurar el subministrament de peces de recanvi i accessoris, la difusió de noves màquines i l'assistència tècnica, a part del finançament, ja que oferia la possibilitat de llogar la maquinària.

A causa de l'especialització de la majoria de fàbriques llucmajoreres en calçat femení de luxe, sotmeses als canvis constants de la moda i a la conseqüent dificultat tècnica en la fabricació, varen tenir un paper fonamental les indústries auxiliars, especialment els mecànics, ferrers i fusters, que adaptaven a demanda i amb una gran dosi de destresa i enginy les màquines industrials a les necessitats puntuals de producció.

A les fàbriques se seguirà utilitzant el sistema de treball a domicili com a recurs complementari, gràcies a la seva facilitat d'expansió o de reducció en èpoques de minva de comandes. L'elaboració de l'enfranquiment es realitzava sobretot a domicili o a tallers separats de la resta de la fàbrica. Era conformada majoritàriament per dones, que sovint no estaven assalariades. Aquest treball permetia uns recursos familiars suplementaris que es podien compaginar amb l'atenció als infants o d'altres ocupacions. A més, el treball d'aquestes riveteres era molt preuat per la seva destresa, reconeguda arreu de l'illa.

Així, la sabata produïda a Llucmajor s'exportarà arreu del món, per la qual cosa obtindrà gran reconeixement i prestigi, però restarà sotmesa com de costum a les fluctuacions del mercat, amb alts i baixos constants. Finalment, i a causa de múltiples factors com l'encariment de la mà d'obra, ocupada en gran part en el sector turístic, a partir dels anys seixanta se succeirà el tancament de fàbriques i tallers, que acabarà l'any 2006 amb la fallida de la darrera fàbrica dedicada a la sabata a Llucmajor.

Credits

Direcció, comisariat i textos: Maria Magdalena Nieto Cerdà

Documentació i investigació: Maria Magdalena Nieto Cerdà
i Joan Ramis Mojer

Disseny expositiu i direcció de producció: Emilio Puga Fuentes

Disseny gràfic: Lourdes Mojer Figueroa

Direcció i realització del documental: Pau Galera i Andreas Mari

Assessorament lingüístic: Caterina Janer Gomila

Assessorament tècnic: Aina Ferrero Horrach

Assessorament sobre l'indústria del calçat: Lluc Tomàs Munar

Pintura i suport en el muntatge: Brigada i personal
de l'Àrea de Cultura municipals

Procedència de les fotografies: Arxiu fotogràfic de na Coloma Julià
Adrover i Arxiu Fotogràfic del Arxiu Municipal

Organització:

Ajuntament
de Llucmajor

Amb la col·laboració de:

LLUCMAJOR
sabata *era*

Parlar de la indústria sabatera a Lluçmajor és parlar d'alts i baixos constants, de moments de bonança i creixement, seguits d'èpoques de minva de la producció.

Els inicis d'aquesta indústria els situam en la fabricació manual per part de petits tallers de sabaters i riveteres sorgits a mitjan segle XIX, uns treballadors que sovint havien de compaginar aquesta feina amb la del camp o d'altres ocupacions. Aquesta primera producció es destinava majoritàriament a l'exportació a França i Amèrica.

Després vendran les primeres fàbriques, la mecanització, el treball en cadena, l'emigració d'alguns sabaters, les reivindicacions obreres, el cooperativisme, el sindicalisme i finalment la repressió franquista.

Amb la Guerra Civil es patiran moments d'incertesa, que poc després i sobtadament donaran una forta embranzida a la indústria, a causa del proveïment de calçat per a les tropes nacionals.

Durant la dictadura franquista també se succeïren alts i baixos productius. En el moment de màxim esplendor hi va arribar a haver obertes 48 fàbriques i tallers que pagaven contribució industrial, els quals, juntament amb altres de no declarats i aquelles indústries relacionades amb el sector, com ara capsers, mecànics, fusters, taconers i impremtes, varen conformar un teixit industrial de gran impacte tant per a l'economia com per a la societat llucmajorera de l'època.

A partir dels anys seixanta comença la decadència del sector i la progressiva desaparició d'aquestes fàbriques i tallers, que culmina l'any 2006 amb la desaparició de la darrera fàbrica. En el plànol urbà de 1954 podeu observar la localització d'aquestes 48 indústries.

1870-1925. Del treball artesa a la feina a roda. Cap a la primera indústria sabatera

Des de principis del segle XIX ja es documenta al municipi un important sector d'artesans d'estructura gremial dedicats a la confecció de la sabata. Donada l'aridesa del camp llucmajorer, alguns pagesos també compaginaven el treball al camp amb altres oficis artesans com el de sabater.

Però parlar de floriment dels primers tallers de sabates a Lluçmajor és parlar de dos veïns: En Joan Mir Thomàs, pilot mercant a navilieres que operaven línies entre Barcelona i Cuba, al voltant de 1870 va oferir una nova oportunitat de negoci a

Joan Catany Salvà Jaquetó, fins aleshores tractant de bestiar a l'engròs. Es tractava d'exportar sabates a Cuba, on altres empresaris de les Balears, sobretot menorquins, ja en feien bon negoci.

Així comença una puixant indústria a partir del darrer terç del segle XIX, amb la proliferació de tallers dedicats majoritàriament a l'exportació de sabates a Filipines, Puerto Rico i Cuba, amb mà d'obra especialitzada dedicada en exclusiva a l'ofici o que l'alternava amb el treball al camp.

La primera gran crisi del sector fou provocada per la pèrdua de les colònies espanyoles, que es va traduir en el tancament de molts tallers. De fet, tan sols restaren oberts el de Can Jaquetó i el de Can Claret, que exploraren nous mercats. Per suplir aquesta manca de feina, molts sabaters es varen ocupar en els treballs de construcció del fort d'Enderroc.

La nova recuperació del sector se situa als primers anys del segle XX, en què es constaten dos fets significatius. Per una banda trobam la irrupció de la mà d'obra femenina, sobretot de joves que abans de casar-se es dedicaven a l'elaboració de sabates com a riveteres, després de passar mossatge durant uns anys a càrrec de la mestressa. Per l'altra, comencen a obrir botiga o taller mestres sabaters, que agrupen d'uns 10 a 70 obrers, i alguns ja introdueixen l'anomenada feina a roda, primer intent d'estructura fabril. Aquests tallers se solien conèixer pel malnom dels seus propietaris: Cas mestre Calons, Can Reus, Can Tomassetes, Cas Carreter o Can Pruneta, entre d'altres.

El període entre 1910 i 1925 torna ser de creixement, gràcies als encàrrecs rebuts per tal de subministrar calçat a les tropes franceses durant la Primera Guerra Mundial i l'arribada del tren a Lluçmajor l'any 1916, que facilita considerablement el transport i l'exportació del gènere. Aquests fets marquen l'inici de les grans fàbriques de calçat a Lluçmajor. Gradualment es van mecanitzant alguns processos, i finalment la fàbrica de Can Reus és la primera a instrumentalitzar-ne totes les fases, seguida de la de Can Pola.

1926-1937. De les revoltes sindicals a la repressió franquista

Durant aquests anys conviuen les grans fàbriques amb els petits i mitjans tallers, els quals no es fan competència sinó que més aviat mantenen una relació de col·laboració mútua en moments d'increment de comandes. Continuen així els alts i baixos productius i, juntament amb el mercat illenc, augmenta la

demanda peninsular i la d'altres mercats com el nord-americà o l'islandès.

El moviment obrer lligat al sindicat dels sabaters assoleix entre 1930 i 1935 un caire més reivindicatiu que en el passat. Aquest sindicat es va fundar l'any 1901 i duia per nom La Recompensa del Trabajo.

La jornada de vuit hores, que era vigent des de 1921 en la legislació laboral, no es complia en el sector sabater del municipi, en què fruit d'un pacte entre empresaris i obrers era de vuit hores i mitja. Finalment, l'any 1929 el sindicat va decidir denunciar l'acord i davant la falta d'enteniment entre les parts es va convocar la «vaga de les vuit hores».

Els empresaris varen haver d'acceptar el nou horari, però la situació acabà tensant les relacions amb els obrers. El mateix any, els propietaris de fàbriques i tallers varen pretendre imposar la jornada ininterrompuda sense dret a aturar-se ni per fumar. Per aquest motiu es va tornar a convocar una aturada, coneguda com a «vaga de la fumada», per tal de protestar per l'acomiadament dels treballadors que desobeïren la prohibició. Els obrers acomiadats varen decidir fundar l'any 1930 la cooperativa productora de calçat La Hormiga.

També cal destacar el conflicte, l'any 1933, a la fàbrica de Can Binimelis, quan el seu propietari va acomiadar alguns treballadors. Aquesta decisió va rebre com a resposta la convocatòria d'una altra vaga. Davant aquest fet, l'empresari inquer va contractar nous

treballadors. Hi va haver atacs contra els esquiroles i finalment el batle va intercedir per arribar a un acord entre els treballadors i la direcció.

Els primers dies després del cop d'estat de 1936 els obrers de les fàbriques de calçat es tornaren a declarar en vaga i la repressió entre els sabaters fou notòria. Gairebé tots els integrants de la cooperativa La Hormiga en sofriren les conseqüències. Els seus béns foren decomissats i la maquinària es va repartir per la resta de fàbriques. El seu president, Joan Garau Fullana, fou afusellat, i també el seu gerent, Miquel Monserrat Parets. El febrer de 1937 també foren assassinats sis treballadors de la cooperativa.

